

צמיחת תנועת העבודה הסוציאל-דמוקרטית השבדית

(חלק ב')

:: עמי וטורי

ה-S.A.C. (ארגון עובדים אנרכו-סינדרקאליסטי) שהתפצל מה-LO ב-1910 על רקע טענה של פשרנות יתר. ה-S.A.C. מונה כיום כ-6,000 חברים (מה שעדיין הופך אותו במונחים יחסיים לארגון האנרכו סינדרקאליסטי הגדול בעולם יחד עם ה-CNT הספרדי שבו כ-35,000 חברים). אולם בשנות ה-20 היה ה-S.A.C. מתחרה של ממש עם כמה עשרות אלפי חברים. יתכן כי דווקא תחרות זו בין ה-LO וה-S.A.C., היא שגרמה ל-LO לשמר ולפתח מנגנון של דמוקרטיה פעילה שבה כל הדרגים הינם ברי הדחה, הבחירות נערכות בתדירות גבוהה ולאיוגודים הענפיים יש עצמאות כמעט מלאה. ה-LO צמח בעקביות במהלך שנות ה-20 ומנה בסופו כ-500,000 חברים שהיו כשליש מכוח העבודה העירוני.

ההישג המרכזי של ה-LO בתקופה זו היה חוק ההסכמים הקיבוציים של 1928, הידוע גם כ"חוק ה-200 כתר". חוק זה קבע שני כללים מרכזיים שהסדירו את יחסי העבודה הקיבוציים: הזכות למשא ומתן קיבוצי ולהסכם קיבוצי המחייב בפועל את המעסיק ביחס לשכרם ותנאי עבודתם של כל עובדיו. והזכות לשביתה המוגנת מפני תביעות נזיקין. לפי החוק גם שביתה בניגוד לחובת "השקט התעשייתי" של הסכם תקף חושפת את משתתפיה לתביעת נזיקין המוגבלת לתקרה מקסימלית של 200 כתר לשביתה, סכום שהיה שקול ב-1928 לשכרו החודשי הממוצע של פועל יצור בתעשייה. בעת שביתה שאינה בניגוד ל"חובת השקט התעשייתי" של הסכם תקף, נחשבו יחסי העבודה למושעים, כלומר שבתום השביתה חזרו העובדים אוטומטית למקום עבודתם בלא להיות חשופים לסכנת פיטורים במהלכה.

במהלך שנות ה-20 לא הצליח ה-S.A.P. להשיג בלוק חוסם יחד עם הקומוניסטים. בתקופה זו הקימה המפלגה הסוציאל-דמוקרטית שתי ממשלות מיעוט קצרות ימים, שהיו מבוססות על תמיכה מבחון של הקומוניסטים ושל

חלק א' של המאמר (פורסם בגיליון 44, מאי 2010) תיאר את ההיסטוריה של תנועת העבודה השבדית מאז הקמת ארגוני העובדים בשלהי המאה ה-19, ועד הרפורמות הפרלמנטאריות של שנת 1918. מאמר זה יתאר את המשך תהליך בניית הכוח של תנועת העבודה השבדית משנה זו ועד שנות החמישים, אשר במהלכם הלכה והתבססה מדינת הרווחה השבדית.

ארגון עובדים ומפלגה

בסוף שנת 1918 היו לתנועת העבודה הסוציאל דמוקרטית השבדית שני הישגים מרכזיים והם זכות בחירה כללית ושווה לגברים ולנשים לשני בתי הפרלמנט השבדי ויום עבודה תקני של 8 שעות (הישג נוסף היה ביטול עונש המוות ב-1921). מבחינה מפלגתית הייתה תנועת העבודה הסוציאל-דמוקרטית מפוצלת לשני חלקים: החלק הקטן יותר היה ה-S.V.P., מפלגת השמאל הפציפיסטית, שבמהלך 1919 הצטרפה לאינטרנציונאל שבראשות הבולשביקים והפכה למפלגה הקומוניסטית השבדית ואילו החלק הגדול היה מפלגת ה-S.A.P., המפלגה הסוציאל-דמוקרטית. במהלך שנות ה-20 נהנתה ה-S.A.P. מתמיכה קבועה של למעלה מ-30% מציבור הבוחרים ומזרם קבוע של פעילים שעבר אליה מתוך המפלגה הקומוניסטית השבדית, אשר כלל בשלב ראשון את בעלי העמדה הפציפיסטית שהתנגדו לקו המרכסיסטי-לניניסטי של המפלגה הקומוניסטית, ומאוחר יותר את אלה שהתנגדו לסטאליניזם.

לעומת המצב המפלגתי, נותר ה-LO, ארגון העובדים הכללי הסוציאל-דמוקרטי, בשלמותו כאשר הן הקומוניסטים והן הסוציאל-דמוקרטים המשיכו להיות פעילים בשורותיו. עם זאת, לצד ה-LO פעל ארגון עובדים כללי נוסף,

התחרות בין ארגוני העובדים היא שגרמה ל-LO לשמר ולפתח מנגנון של דמוקרטיה פעילה שבה כל הדרגים הינם ברי הדחה, הבחירות נערכות בתדירות גבוהה ולאיוגודים הענפיים יש עצמאות כמעט מלאה

לפי האידיאולוגיה של המפלגה הסוציאל-דמוקרטית, ככל לארגוני העובדים יהיה יותר כוח לקבוע את חלקם של העובדים בתוצר וככל שהפרלמנט ייקח חלק גדול יותר מהתוצר ויחלקו מחדש בהתאם להבנתו, כך תהיה שבדיה חברה סוציאליסטית יותר

הסוציאל-דמוקרטים בשלטון

המשבר הכלכלי העולמי של 1929 פקד גם את שבדיה. בשבדיה היו ביטוי העיקריים גידול באבטלה אצל הפועלים העירוניים עד לשיעור של למעלה מ-20% ומצוקה קשה אצל

במסגרת יישום תוכנית
וינפורס, כאשר הם
מקדימים את התיאוריה של
קיינס, הורתה הממשלה על
מדיניות הגדלת ההוצאה
התקציבית שיועדה למימון
עבודות תשתית, על הטלת
מיסים נוספים ועל העמקת
הגרעון התקציבי

האיכרים העצמאיים, שהתקשו לקבל מחיר ראוי לתוצרתם לאור הנפילה בהכנסות בעיר. כישלונה הניכר לעיני של ממשלת המרכז-ימין השבדית הגביר את הפופולאריות הזן של הסוציאל-דמוקרטים והזן של הקומוניסטים. גורם נוסף שתרתם להתחזקות הסוציאל-דמוקרטים הוא אירוע הדמים בעיר Ådalen, עיר קטנה במרכז שבדיה. במהלך יום זה, 14.5.1931, נורו ונהרגו 5 פועלים ו-5 נוספים נפצעו מאש המשמר הלאומי השבדי בעת שנטלו חלק בתהלוכה שניסתה למנוע את הגעתם של שוברי שביתה, שגויסו על מנת להיאבק בשביתה עובדים ממושכת. האירוע הוליד ביקורת חסרת תקדים בחריפותה על הממשלה המכהנת מצד המפלגה הסוציאל-דמוקרטית השבדית ומצד המפלגה הקומוניסטית. במטרה להרגיע את הרוחות התקבלו דרישות השובתים והוקמה וועדת חקירה. עם זאת, עבור פועלים רבים היו הבחירות המתקרבות הזדמנות 'לסגור חשבון' עם הממשלה והדבר הביא לאחוזי הצבעה גבוהה מאוד אצל קבוצות התמיכה המסורתיות של הסוציאל-דמוקרטים, הפועלים העירוניים,

הליברלים, והיו נתונות בסכסוך עם מתמיד עם השמרנים, בעיקר על סוגיות של מדיניות חוץ וביטחון. שתי ממשלות המיעוט הללו התפרקו ביוזמת ה-S.A.P. לאחר כישלונן לחוקק את החוק המונע כפייה על מובטלים לעבוד במקומות עבודה הנתונים בשביתה ע"י שלילת העזרה הסוציאלית להם זכאים מהמדינה. מעבר לזה היו ל-S.A.P. כמה הישגים צנועים בתחום החקיקה הסוציאלית, אך שבדיה של שנות ה-20 הייתה עדיין מדינה ללא מערכת רווחה אוניברסאלית של ממש. תהליך חשוב נוסף שהתרחש במהלך שנות ה-20 של המאה הקודמת, היה ליטוש האידיאולוגיה של הסוציאל-דמוקרטים השבדים. נילס קרלבי (Karleby, 1892-1926), שנחשב בצדק לאידיאולוג המבריק ביותר של הסוציאל-דמוקרטים השבדים בתקופה זו, פרסם בשנת 1926 את ספרו "סוציאליזם אל מול המציאות". בספר טען קרלבי כי כדי לקבוע תוכנית מעשית למימוש הסוציאליזם יש תחילה להגדיר נכונה מושגים שאידיאולוגים סוציאליסטיים שאחרים נטו לראות בהם כמוכנים מאליהם. המושג המרכזי שקרלבי טרח להגדיר הוא המושג "הזן". ההזן לפי קרלבי אינו הציוד או האדמה, כי אם הזכות לקבוע כיצד יתחלקו תוצרי הציוד, האדמה וכיוצא-בזה. מכאן שמה שמבדיל בין חברה סוציאליסטית ובין חברה קפיטליסטית הינו המידה שבה תוצרי תהליך הייצור (שהוא שילוב בין פעולה אנושית ואמצעי ייצור לא אנושיים) מחולקים ע"י החלטות של גופים נבחרים ולא ע"י החלטותיהם של קבוצת פרטים מצומצמת. לכן, טען קרלבי, ככל שיהיה לארגוני העובדים יותר כוח לקבוע את חלקם של העובדים בתוצר והם ישיגו עבור חבריהם חלק יחסי גדול יותר, וככל שהפרלמנט ייקח חלק גדול יותר מהתוצר בצורת מיסים ויחלקו מחדש בהתאם להבנתו, כך תהיה שבדיה חברה סוציאליסטית יותר. לצד ארגוני העובדים והחקיקה באמצעות המפלגה ציין קרלבי גם את הגופים הקואופרטיבים כגופים הנוטלים חלק בתהליך ההמרה של החברה, מחברה קפיטליסטית לחברה סוציאליסטית. בראשית 1928 נבחר פר אלבין הנסון (Per Albin Hansson) ליו"ר ה-S.A.P., תפקיד בו שימש עד מותו ב-1946. כבר באביב 1928 בעת דיוני התקציב בפרלמנט השבדי נשא הנסון את נאום ה-"Folkhemmt" ("בית האומה") המפורסם, שבו דימה את שבדיה לבית מעוות המבוסס על ניצול, בית שיש להחליפו בכזה שבו שוררים שוויון כלכלי והעדר אפליה.

הממשלה החדשה, שכוננה על טהרת הסוציאל-דמוקרטים, פתחה בקצב מסחרר של רפורמות כלכליות-חברתיות

שהתקיימו בספטמבר 1936, זכו הסוציאל-דמוקרטים והקומוניסטים לרוב מוחלט בבית התחתון, גמול על מדיניות מרחיבה מוצלחת שצמצמה באופן דרמטי את שיעור האבטלה בשבדיה. מעמדת כוח זו פעלה ממשלתו השנייה של הנסון בחופשיות כמעט מלאה, כאשר מפלגת האיכרים נאלצת לתמוך כמעט בכל הרפורמות שלה. רפורמות אלו כללו את העלאת קצבאות הזקנה, הנהגת קצבאות ילדים, טיפול רפואי חינם לילודות, העלאת מס ההכנסה ומס רכוש, הנהגת יום חופשה כללי ב-1 במאי והקמת בתי ספר משופרים למיעוט הסאמי.

במקביל לשלטון המפלגה הסוציאל-דמוקרטית, נמשך הגידול במספר חברי ארגון העובדים, ה-LO. לקראת סוף שנות ה-30 היו ב-LO קרוב למיליון חברים (כשליש מכלל כוח העבודה השבדי). בדצמבר 1938, בחסות שלטונה היציב של הממשלה הסוציאל-דמוקרטית, נחתם "הסכם ימת המלח" בין ה-LO ובין התאחדות המעסיקים השבדית. ההסכם כלל שני הישגים מרכזיים מבחינת ארגוני העובדים: א - חובת התייעצות של המעסיק עם ארגון העובדים בכל פעולה שיכולה להיות לה השפעה על העובדים. ב - זכות בלתי מוגבלת לקיום שביתות סולידריות, גם של מי שנהנים בעת השביתה מהסכם קיבוצי תקף עם מעסיקים. השילוב בין שני הישגים הללו נתן לארגוני העובדים כוח רב להשפיע על השכר ותנאי העבודה במקומות עבודה.

הפועלים החקלאיים והאיכרים הזעירים. בספטמבר 1932 התקיימו הבחירות, ובסופן התברר כי ה-S.A.P והקומוניסטים גרפו יחדיו 50% מהקולות וזכו ביצירת גוש חוסם בבית התחתון. פר אלבין הנסון מונה לראש הממשלה, כאשר הוא נהנה גם מתמיכת מפלגת האיכרים. ממשלתו הראשונה של הנסון הורכבה משרים חברי המפלגה הסוציאל-דמוקרטית בלבד והתקיימה ברציפות עד יוני 1936.

עם כינון הממשלה החלו הסוציאל-דמוקרטים ביישום התוכנית הכלכלית של ארנסט ויגפורס (Wigforss), שהיה התיאורטיקן המוביל של ה-S.A.P בשנות ה-30 וה-40. במסגרת יישום 'תוכנית ויגפורס', כאשר הם מקדימים את התיאוריה של קיינס, הורתה הממשלה על מדיניות הגדלת ההוצאה התקציבית שיועדה למימון עבודות תשתית, על הטלת מיסים נוספים ועל העמקת הגרעון התקציבי. התוצאה הייתה צמצום דרמטי באבטלה ועליית מחירי התוצרת החקלאית (חלק אינטגרלי מהתוכנית והסיבה העיקרית לתמיכת מפלגת האיכרים). בין הישגיה הנוספים של ממשלת הנסון אפשר למצוא את הארכת חוק חינוך חובה מ-6 ל-7 שנים ואת חקיקת חוק ביטוח דמי אבטלה שבמסגרתו החלה המדינה לסבסד את קרנות דמי האבטלה של ארגוני העובדים והביאה להעלאת האטרקטיביות של חברות בארגונים אלו.

סירובה של מפלגת האיכרים לתמוך בחוק קצבאות הזקנה של הממשלה הסוציאל-דמוקרטית הוליך להתפטרותה. בבחירות

בשנת 1950 היה למעלה ממחצית כוח העבודה השבדי מאוגד באחד משלושת ארגוני העובדים, ונהנה מביטוח דמי אבטלה מסובסד.

רפורמות סוציאל-דמוקרטיות

השנים 1945-1940 היו שנים שבהם כמעט שלא היה ניתן להתקדם במסלול שהתוו הסוציאל-דמוקרטים, למרות שבבחירות 1940 השיגה לראשונה מפלגת ה-S.A.P רוב גם בבית העליון של הפרלמנט. המלחמה אילצה את הסוציאל-דמוקרטים להקים ממשלת אחדות עם מפלגות המרכז והימין, אשר נתמכו על-ידי בעלי ההון השבדים, להם הייתה אהדה ואף וקשרים עסקיים ענפים עם גרמניה הנאצית. במצב שבו גרמניה כבשה הן את דנמרק והן את נורבגיה נדרשו הסוציאל-דמוקרטים לכושר תמרון גבוה על מנת למנוע כיבוש ושלטון חסות גרמני-ימני.

עם זאת, במשך כל תקופת המלחמה שימשה שבדיה מקום מקלט לגולי השמאל הגרמני ולפעילי המחתרת הנורבגית שהפעילו בסיסי אימונים משטחה. כמו כן, למרות לחץ גרמני כבד, מנעו הסוציאל-דמוקרטים את הוצאתה אל מחוץ לחוק של המפלגה הקומוניסטית השבדית.

ב-1944 ניסחה ה-S.A.P תוכנית פעולה חדשה המתבססת כמעט במלואה על רעיונותיו של קרלבי. המטרה המוצהרת בתוכנית זו ובאלו שבאו אחריה הוגדרה כ"חברה ללא הבדלי מעמדות" ו"החלפת הסדר הכלכלי חברתי הבורגני בחברה שבה כולם חיים על בסיס חופשי ושווה". באותה שנה קם גם ה-TCO, הפרוצציה לאיגוד עובדי הצווארון הלבן על בסיס ענף כלכלי שקמה בחסות ה-LO והפכה לעצמאית על מנת להאיץ את צמיחתה. חוסר הנחת של העובדים מהמצוקות המצטברות של המלחמה ומהמשך שותפותן של מפלגות הימין בממשלה הוביל לשביתה הקשה של איגוד עובדי ענף המתכת. השביתה, שפרצה בפברואר 1945 ונמשכה עד ראשית יולי 1945, השיגה אמנם עליית שכר צנועה בלבד (של 2.5%), אולם שלושה שבועות לאחר תום השביתה פורקה ממשלת האחדות הלאומית.

הממשלה החדשה, שכוננה על טהרת הסוציאל-דמוקרטים, פתחה בקצב מסחרר של רפורמות כלכליות-חברתיות, קצב שלא הואט למרות שבאוקטובר 1946 נפטר ראש הממשלה הנסון מהתקף לב פתאומי והוחלף ע"י טג ארלנדר (Tage Erlander). במהלך שנת 1946 הצליחה הממשלה הסוציאל-דמוקרטית להבטיח ציוד לימודים חינם לתלמידים ולהוסיף ארוחה כחלק מיום הלימודים, שילשה את קצבת הזקנה והפכה אותה לאוניברסלית ולפטורה ממבחן הכנסה, וחוקקה חוק בריאות ממלכתי כללי שייכנס לתוקף בינואר 1955. כמו כן במהלך

אותה השנה הונהג מס רכוש פרוגרסיבי. בשנה שלאחר מכן, ביולי 1947, נקבעה קצבת ילדים כללית, גבוהה מאוד במונחים יחסיים (קצבה שנתית בסכום השווה למשכורת חודשית של פועל תעשייה) והוקם מנגנון פיקוח ותקצוב ממשלתי מרכזי לאוניברסיטאות. בשנתיים שלאחר מכן תקבע הממשלה הסוציאל-דמוקרטית חוקי עבודה שווים לעובדים זרים ותתחיל את תהליך המעבר של מערכת החינוך למערכת של חינוך חינם בבתי ספר מקיפים ואחידים מיסודי ועד סוף תיכון, כאשר גם הלימודים בבתי הספר העל-יסודיים המקצועיים והעיוניים היא בחינם, תהליך אשר יושלם סופית ב-1972.

ב-1950 הגיע מספר חברי ה-LO ל-1,300,000 ויחד עם ה-TCO וה-SACO (פרוצצית העובדים האקדמאיים שקמה בשנת 1947), למעלה מ-50% מכוח העבודה השבדי מאוגד ונהנה מביטוח דמי אבטלה מסובסד. בשנת 1951 נקבעה חופשה שנתית מינימלית בשכר מלא של 3 שבועות בשנה (כאשר גובה התגמול נקבע בהסכמים קיבוציים והוא לרוב גבוה יותר מתגמול עבור 3 שבועות עבודה) והונהג תשלום עבור ימי מחלה. מאחר והממשלות

החלק השלישי של המאמר
עוסק בתהליך צבירת ההון
הפיננסי בידיים ציבוריות,
שיתוף העובדים בניהול,
גידול נוסף בכוחם של ארגוני
העובדים והרחבה נוספת של
מדינת הרווחה

הסוציאל-דמוקרטיות הקפידו מאז 1932 שלא לעדכן את הקנס המקסימלי של 200 כתר על נזיקין בעת שביתה לא חוקית (על-פי החוק מ-1928), הסכום נשחק משמעותית והופך ליותר ויותר זניח.

ב-1956 ניתן כבר לומר כי הושלם השלב הראשון של בניית המודל השבדי. כ-60% מכוח העבודה השבדי היה כבר בארגוני עובדים. זכות השביתה המקיפה והמלאה הייתה מעוגנת בחקיקה ובהסדרים מחייבים. מדינת הרווחה כללה כבר חינוך חינם במשך 12 שנות לימוד, ביטוח בריאות מקיף, קצבאות זקנה וילדים ושורה של הגנות לעובדים, לרבות דמי אבטלה, חופשה שנתית, ימי מחלה ועוד. השלב הבא, בו יעסוק חלקו השלישי של מאמר זה, הוא תהליך צבירת ההון הפיננסי בידיים ציבוריות, שיתוף העובדים בניהול, גידול נוסף בכוחם של ארגוני העובדים והרחבה נוספת של מדינת הרווחה.

עמי וטורי הוא חבר
צוות ארגון כוח
לעובדים ומלמד
באוניברסיטת
חיפה.

vaturyami@gmail.com